

**ARTA ACTORULUI –
ELEMENT DE BAZĂ ÎN CREAREA SPECTACOLULUI TEATRAL**

**THE ART OF THE ACTOR – BASIC ELEMENT IN THE CREATION OF THE
THEATRICAL PERFORMANCE**

EMIL GAJU¹,
lector universitar,
Academia de Muzică, Teatru Arte Plastice

<https://orcid.org/0009-0008-3753-4774>

CZU 792.028

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2023.2.12>

Articolul cuprinde câteva idei care stau la baza artei actorului:

–iubirea atotcuprinzătoare, care este sentimentul de bază ce stă la temelia actului scenic: iubirea față de materialul dramatic respectiv, față de rol, în special, față de procesul de creare a personajului;

–presentimentul întregului (integrului): acea senzație extraordinară care vine ca o revelație și care conține în sine intrinsec totalitatea tuturor caracteristicilor personajului în procesul de elaborare;

¹ E-mail: gajuemil27@gmail.com

–perspectiva inversă, nu retrospectiva, ci anume perspectiva inversă: acea senzație inefabilă, că ești postat pe piscul la care trebuie să ajungi în rezultatul unei munci asidue – personajul creat integral și acea stare de grație îți ajută, te călăuzește pe tot parcursul, pe tot drumul plin de greutate și capcane al travaliului scenic.

Cuvinte-cheie: travaliu scenic, act scenic, perspectivă inversă, presentimentul întregului

The article includes several ideas underlying acting art:

–love is the basic feeling in the scenic act process: it refers to the love for the respective dramatic text, love for the role, and in particular, it refers to the love for the process of creating the character;

–anticipation of the whole (of the integrity): that feeling, that comes as a revelation and which contains in itself all the characteristics inherent in the process of developing the character;

–reverse perspective, not retrospective, but exactly the reverse perspective: that ineffable feeling, that you are posted on the peak you have to reach as a result of hard work – the character entirely created and that state of grace helps and guides you throughout the long way full of hardships and pitfalls of scenic labor.

Keywords: scenic labor, scenic act, reverse perspective, anticipation of the whole

Introducere

Scopul acestei lucrări nu este nici pe departe de a prezenta niște descoperiri fulminante, care ar răsturna conceptele marilor înaintași sau de a desfășura o metodă nouă, absolut inedită. Vor fi înșirate unele gânduri, ce vin ca rezultat al celor patruzeci de ani de slujire cu devotament și abnegație acestei minunate arte, căreia îi zice Arta Teatrală. Este mai curând o pledoarie întru susținerea actorului ca personalitate creatoare plenipotențiară în edificarea actului finit în arta teatrală –*spectacolul*. Am ales acest racursiu, deoarece de ceva vreme încoace nu putem să nu observăm un fenomen peiorativ în adresa actorului – faptul de a fi tratat ca un simplu interpret.

Arta actorului– element de bază

Destul de frecvent observăm că actorul nu este considerat un coautor plener, un colaborator eficient al regizorului, ci este redus la calificativul infirm de unealtă. Părerea mea este că doar atunci când actorul va fi tratat ca un artist creator veritabil se vor obține niște rezultate, ce ar depăși orice așteptări diurne. Este adevărat că actorul trebuie să dovedească prin fapte și prin muncă zilnică că are tot dreptul să fie tratat ca atare. Să dovedească că el este creator de personaje – scopul suprem al artei sale. Că doar el poate atinge acest deziderat și nimeni altul.

Evident, în legătură cu acest aspect survin mai multe cerințe. În primul rând, edificarea personalității actorului. Cum bine se știe, în accederea actorului contează și talentul, dar și o muncă enormă, ce va dura toată viața. Prin ființa personajului întotdeauna va transpare personalitatea actorului, a creatorului de fapt al acestei entități scenice. În formarea personalității actorului are o mare importanță școala, instituția unde își face studiile respectivul tânăr, dar și calitatea indispensabilă de autodidact împătimit, care trebuie să-l însoțească de-a lungul întregii cariere. Nu este cazul să aprofundăm acest aspect, subliniind cât de importantă este pregătirea teoretică și cea practică, cât de necesară este pregătirea intelectuală a viitorului actor, cât de vital este ca el să îndrăgească și să înțeleagă, totodată, celelalte arte, toate domeniile de creație, pentru că din fântâna în care nu pătrund șuvițele de apă ale izvorului ce o alimentează permanent, la un moment dat, nu mai ai ce scoate, se oprește mișcarea și rămâne mълul. Actorul trebuie să devină un strălucit intelectual, care să fascineze prin personalitatea și prin creația sa mii de oameni, aducându-le bucuria savoarei estetice.

Astfel, această modestă lucrare vine întru susținerea confrăților mei actori, în fascinantul lor travaliu scenic. Îi zic fascinant, pentru că numai astfel poate fi calificat acest fenomen scenic. Însăși arta actorului este rezultatul și produsul unei fascinații. Cât n-am încerca să îmbrăcăm în morfeme acel inefabil sentiment – trăirea actului scenic, oricum vom rămâne în domeniul explicației, într-o zonă crepusculară, greu de explicat și de tălmăcit exhaustiv.

Ceea ce e limpede pentru mine este faptul că la baza oricărei creații stă iubirea. Iubirea este cel mai mare dar care ne poate veni de la Marele Creator. (Apropo, despre iubirea față de arta dramatică, față de piesa abordată, față de rolul creat și, neapărat, iubirea față de spectacol, ne vorbește într-un mod extraordinar Mihail Cehovîn lucrarea sa *Despre arta actorului*, deci, cu părere de rău, nu-mi aparține primatul în această lucrare fundamentală) [1 p. 137]. Am pornit de la acest sentiment, pentru că el trebuie să ne călăuzească din primul moment al travaliului scenic: să te îndrăgostești din prima fază de piesa pe care o citești, în general, și, în special, de rolul pe care urmează să-l creezi. Desigur, sunt iminente condițiile propice pentru o astfel de abordare, condițiile adecvate în care se lecturează piesa, capacitatea de concentrare asupra materialului și efortul de a înlătura toate obstacolele care ar diminua impactul cu piesa. Faza de îndrăgostire poate fi instantanee sau ca rezultat al unui efort de imaginație și fantezie (mai ales în cazul unor piese de o valoare dubioasă sau care au carențe de stil și conținut). Este foarte important ca primele impresii să fie neapărat fixate, memorate și chiar notate în caietul de rol. S-ar putea ca aceste imagini, sentimente, viziuni să nu fie păstrate intacte și nemodificate. S-ar putea ca ele să nu fie cele mai reușite și mai integre, dar pe parcursul elaborării rolurilor noi ne vom întoarce cu intermitențe la aceste prime apariții și vom verifica rezultatele etapei post-mergătoare vizavi de cele premergătoare. Ele ne pot servi în calitate de călăuză sau diapazon (camerton) flexibil într-o dezvoltare dinamică. Anume dinamică, și nicidecum statică, anchilozată. S-ar putea ca aceste prime imagini, care apar sporadic și spontan, să fie rezultatul intuiției sau al inspirației de moment, care ne pot fi foarte utile în continuare. Ele pot fi parte componentă din acel conținut intrinsec al filmului *lăuntric* (*Kinolenta vnutrennih videnii* a lui C.S. Staniskavsky).

Insist asupra sentimentului îndrăgostirii de rol, deoarece el ne aduce o stare euforică, foarte benefică și eficientă, care sporește incomensurabil calitatea filmului *lăuntric*. Calitatea imaginii poate crește direct proporțional cu intensitatea trăirii și incandescenței sentimentului.

În această fază incipientă poate apărea un element absolut aparte, care este hotărâtor în arta actorului: *presentimentul întregului* (sau *integrului*). Acest sentiment – element formator – este ca o revelație instantanee. Tot rolul poate apărea în imaginația noastră ca un concentrat suprasaturat, ca un fulger globular, care ne dă senzația că în el se conține în formă supracondensată materia și energia rolului integral. Este ca un imbold creator foarte puternic.

Apare senzația că toate elementele constitutive ale personajului (se are în vedere aspectul fizic, psihic, energetic, cinetic, caracteristic) se conțin în acest hiperconcentrat: rămâne ca noi să desfășurăm metodic acest ghem informațional (și emotiv în același timp), descoperind cu uimire noi și noi laturi. Acest presentiment ne va fi ca un ghid, ca un far în dezvoltarea continuă de pe întreg parcursul creării rolului.

În această ordine de idei, ne putem folosi de *metoda perspectivei inverse* (denumirea noțiunii îmi aparține). Deci, nu retrospectiva, ci anume *perspectiva inversă*. Dacă i-am găsi imaginea vizuală în timp și în spațiu, ar trebui să ne imaginăm un pisc de munte, unde vârful lui cel mai înalt e punctul nostru final, adică rezultatul scontat – personajul creat în toată plenitudinea sa. La capătul aceluia drum anevoios, care accede spre înalt, spre finalitate, ne așteaptă creat rolul integral. Și, dacă ne-am putea posta în ipostaza procesului finit, în personajul incarnat, am putea fi în stare să privim în perspectivă inversă, adică înapoi, dublându-ne în procesul finit și în actorul-personaj, care accede spre pisc, ne-am putea crea un elan al spiritului foarte pozitiv și constructiv, care ne-ar aduce o stare de grație și creație iminentă. Faptul că tu întrunești senzația rolului creat nu-ți creează o atitudine de suficiență și pasivitate distructive, ci, dimpotrivă, conținând în sine sa izbânda artistică, ai bucuria străbaterii întregului parcurs la capătul căruia este cel care, privind din perspectiva inversă, te-a îndrumat și ți-a fost călăuză. Această metodă îți aduce siguranța izbânzii artistice. Desigur, este nevoie de foarte multe eforturi, în primul rând, de un efort de voință intelectual, de imaginație, fantezie și perseverență, dar rezultatul merită toate strădaniile.

Crearea spectacolului teatral

Etapa următoare o putem numi analitico-meditativă. Acum purcedem la o studiere aprofundată a materialului dramatic. Prospectăm, cercetăm, disecăm, analizăm totul minuțios până la cele mai mici detalii. În primul rând, ne străduim să înțelegem stilul, factura, structura și specificul piesei date, în general, și a rolului, în special. Tindem să înțelegem ideea de bază și tema acestei lucrări. Ne documentăm minuțios: studiem epoca care este oglindită în această piesă, anturajul politic economic, aspectul social, mediul, conceptele referențiale, morala, etica, arta etc. Studiem toate materialele referitoare la această piesă, tot ce e scris despre respectivul dramaturg și, de dorit, tot ce a scris autorul dat. Aceasta ne va ajuta enorm în a ne forma o impresie complexă despre piesă și dramaturg. E un travaliu absolut necesar, deoarece este obligatoriu să înțelegem piesa din interiorul ei, să-i cunoaștem tendințele, ideile și suprasarcinile ei autentice. Foarte des observăm o tendință nocivă de a maltrata conținutul tematic și ideatic al piesei, modificându-l și mutilându-l, pentru ca, în final, să devină un material ce nu are aproape nimic comun cu opera autentică. Tot astfel, când tratăm un personaj, ne vom strădui să accesăm spre materialul propus de autor și viceversa: să-l coborâm, să-l minimalizăm spre o abordare comodă și minoră, care îl transformă în ceva insignifiant și diurn.

Principiul fundamental al lui C. Stanislavsky—*cu cât mai departe de sine, cu atât mai aproape de personaj*—rămâne perfect valabil și până astăzi. Nu să-ți boțești, să-ți minimalizezi personajul până la propria micime, ci să accezi, să crești până la înalta creație a autorului: iată care ar fi dezideratul obligatoriu la acest capitol [2 p. 98].

În faza de documentare să nu uităm de literatura de specialitate din acea epocă sau de mai târziu ce se referă la perioada dată, de presa respectivă, de izvoarele respective caracteristice epocii date, de iconografia și, desigur, de specificul artelor din perioada dată. Aceasta presupune o pregătire temeinică și meticuloasă. Dar cine zice că e simplu?!

După ce am făcut analiza și prospectarea materialului dramatic, urmează, firește, analiza personajului sub toate aspectele: proveniența, mediul familiar în care a crescut, condițiile social-politice și anturajul general din perioada respectivă, ideologia, mentalitatea, atmosfera timpului respectiv și altele. E foarte important ca la acest capitol să se elaboreze cu toată seriozitatea biografia personajului. Acest lucru trebuie tratat ca un fapt obligatoriu, și nu ca ceva minor ce trebuie efectuat doar pentru bifă. Aici avem un câmp vast, enorm pentru desfășurarea fanteziei și imaginației actoricești.

Atenționăm expres asupra unei erori deseori întâlnite: inventarea biografiei, în general: s-a născut, a crescut, a făcut studii, a iubit, s-a dezamăgit, a îmbătrânit și, ca să nu-l chinuim prea mult, s-a stins. Este un exemplu cras de biografie ratată. Întotdeauna, din capul locului, ne vom declanșa fantezia, reieșind din specificul materialului dramatic concret, reieșind din esența personajului la care lucrăm și nu imaginăm, la general. Din interiorul piesei, din nucleul, din germenii ei vom porni pe calea creării biografiei personajului, pe care urmează să-l creăm. Vom căuta pas cu pas să descoperim traseul vieții eroului nostru, să descoperim trăsături de caracter specifice doar lui. Cel mai important este să descoperim evenimentele cruciale din viața lui, care i-au marcat destinul, caracterul și felul lui de a fi, în general. Consider util să fie elucidate cu lux de amănunte câteva din aceste evenimente (care s-au petrecut la diferite etape ale vieții personajului), descriindu-le foarte amănunțit cum s-au petrecut: secundă cu secundă sau fotogramă cu fotogramă. Acest lucru ne va face să îndrăgim detaliul, concretețea.

Este edificator faptul ca acest aspect să nu fie elaborat la rece, sec, doar mintal, în mod descriptiv, distant și impasibil. Totul va trece nu doar prin mintea, prin intelectul, ci prin sufletul și inima noastră. Totul ne va trezi sentimente și trăiri vii ce ne privesc direct și personal. Orice detaliu va face să vibreze emotivitatea noastră, născând sentimente reale, verosimile și, totodată, convingătoare. Biografia personajului va deveni ceva palpabil, sesizabil, care va trezi un proces complex și neapărat dialectic.

Un alt capitol foarte important în elaborarea rolului este descoperirea și creșterea dominantei. Pentru nimeni nu mai e un secret că în ființa umană se conțin toate trăsăturile comune întreg neamului –Homo Sapiens. Toate calitățile și toate carențele, neajunsurile și laturile foarte proaste (inclusiv nocive) se conțin în om. În noi este încifrat întreg arsenalul tuturor aspectelor și manifestărilor omenesti. Este adevărat că aceste trăsături și calități la diverși indivizi sunt prezente în diferite cantități și în diferite proporții. Acum depinde de fiecare persoană în parte cum poate să-și stăpânească pornirile nocive și cum poate să-și dezvolte și să-și pună în practică calitățile și laturile bune ale sale [3 p. 59].

Miza noastră în acest procedeu se bazează pe dictonul *Nimic ce-i omenesc nu mi-e străin*. De aceea este foarte important ca în faza incipientă a elaborării rolului să elucidăm care este dominantă a lui. Adică, reieșind din germenele (esența) personajului, să clarificăm care este trăsătura de bază, calificativul dominant al acestui personaj: este zgârcit, avar, egoist, egolatriu, invidios, meschin, gelos, desfrânat, imoral sau tandru, suflet înalt, creator, sublim, înălțător, generos, iubitor etc. Desigur, vom analiza de fiecare dată personajul în toată complexitatea sa.

Nu-l vom cataloga niciodată după principiul simplist: pozitiv-negativ, sau alb-negru. Întotdeauna vom căuta să descoperim cât mai multe aspecte și trăsături, conducându-ne după principiul de aur: *dacă e bun, descoperă unde e rău; dacă e rău, află în ce este bun*. Dar insistăm asupra faptului că dominantă este una definitorie. Această dominantă o vom extrage din sinele nostru, din matricea noastră ancestrală. Zi de zi, la fiecare repetiție vom acționa germenii acestei dominante, pe care îi conținem intrinsec în ființa noastră, radiindu-i și pliindu-i la esența și conceptul rolului pe care îl elaborăm. Pas cu pas această dominantă va crește, se va structura, va lua amploare și va căpăta proporția necesară personajului dat. La un moment dat, această dominantă va deveni directoare, adică va dirigi, va dirija cu toate celelalte elemente constitutive ale rolului.

Concluzii

După un efort intelectual, psihic și energetic, această dominantă se va impune instantaneu, nimerind în instanțele și împrejurările dictate de situația dramatică și va funcționa după principiul reflexului condiționat. De la o zi la alta, această dominantă va căpăta claritate și forță reală, devenind un procedeu foarte eficient în acest fascinant travaliu al actorului – crearea personajului.

Referințe bibliografice

1. ЧЕХОВ, М.А. *Литературное наследие*. Т. 2. Об искусстве актера. Москва: Искусство, 1986.
2. СТАНИСЛАВСКИЙ, К.С. *Работа актёра над ролью*. Москва: Искусство, 1957.
3. АДОПНЕ А. *Opera de artă vie*. București: UNITEXT, 2000. ISBN 973-8129-04-4.